

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 40, Ağustos 2019, s. 561-569

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.32592>

Dr.Laleş USLU AZARAK

Milli Eđitim Arkeoloji Břlümü, lalesuslu@gmail.com

MELEK TAVUS'UN HALKI EZİDİLER'İN İNANCI¹

Özet

Senkretist (Bağdaştırmacı) bir din olarak görülen Ezidiliğin kelime kökeni, “Allah yolunda gidenlerin inancı” anlamına gelen “Ezidiyati”dir. Sabiilik, Zerdüştlük, Mithraizm, Maniheizm gibi eski inançların üzerine inşa edilen ve onların ardılı olduğu düşünölen bir topluluktur. Ezidiler, Melek Tavus'un seçilmiş halkı olduğunu kabul eder, bu yüzden Ezidiliğe girmek söz konusu değildir. Ezidi dini her ne kadar 12. yüzyılda yaşamış olan şeyh Adi ile başlatılırsa da bu inancın kökeni daha da gerilere uzanmaktadır. Ezidiler evreni, melekleri ve Adem'i yaratan, fakat sonrasında pasif kalmayı tercih eden bir tanrı anlayışını benimsemiştir. Bununla beraber Ezidiler, tanrı tarafından kendisine dünyanın kontrolü verilen, itibarı yükseltilmiş ve tanrısal özelliklerle donatılmış Melek Tavus'a da iman ederek ibadetlerini ona yaparlar.

Anahtar Sözcükler: Ezidi, Melek Tavus, İnanç, Güneş, Ritüel

MELEK TAVUS'S PEOPLE THE BELIEVE OF EZIDIS

Abstract

Ezidi origins of the word is “ezidi” meaning of those who belief in God way seen as a Senkretist religion. They are thought as a community built on the old beliefs such as Mazdaism, Mithraizm Zoroastrianism, Manihaizm and to be successor of them. Although Ezidi religion stars with Sheikh Adi who lived 12

¹ Bu çalışma Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakóltesi, Arkeoloji Břlümü, Yrd. Doç. Dr. Oya SAN danışmanlığındaki Laleş USLU'nun, “Yezidiler Üzerine Sosyo-Arkeolojik İnceleme” adlı Yüksek Lisans tezinin bir bşlümünden oluşturulmuştur.

century, the origin of this belief reaches back to further. Ezidis have adopted a concept God who created universe, the angels and Adam but then preferred to remain passive. However Ezidis make worship and their faith to Melek Tavus, given him control over the world, reputation is equipped upgraded features by God. Ezidi accept themselves as the people's elected Melek Tavus, and therefore is not subject to enter the Ezidi belief. Ezidi religious and rules are described of in the two holy books Kitab el- Cilwe and Mushaf-a Reş. Ezidi religion transferred orally and there is not collective worship place.

Keywords: Ezidis, Melek Tavus, Believe, Sun, Ritual

I. Ezidi İnancına Genel Bir Bakış

Ezidi inancına genel olarak bakıldığında senkretik (bağdaştırmacı) yapısıyla adeta tüm dinlerin sentezi şeklindedir. Ortadoğu'da doğmuş bu din, eski inançların üzerine kurulmuş fakat özünü kaybetmeden birtakım değişikliklere uğrayarak günümüze gelmiş olup Hinduizm'deki kast sistemine benzemekle birlikte daha esnek olan bir örgütlenmeye sahiptir. Yahudilik'teki gibi yeme-içme yasakları, vaftiz, kurban, oruç, namaz, hac gibi ibadetlerin yanı sıra; güneşi ve ateşi kutsal saymaları, ruhların göçüne inanmaları, evlenme, ölü gömme, bayram törenlerini içeren sentez dini uygulamaları, onların kökenleri hakkında değişik görüşlerin oluşmasına neden olmuştur. Ezidiliğin kökenine dair, Sabiilik, Zerdüştlük, Mithraizm, Maniheizm, Şamanizm, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığa kadar uzanan birçok görüş ileri sürülmüştür (Uslu, 2010: 1) .

Bir Ezidi'nin hayatı, kendisine Ezidi kimliğini kazandıran topluluğa kabul edilme törenleriyle doludur. Bireyin hayatında yeni evrelere geçtiğinin işareti olan bu tür seremoniler arasında en önemlileri saç kesme, sünnet, vaftiz, ahiret kardeşliği, evlilik ve ölü törenidir (Yalkut 2002: 55).

Dini inançlarında önemli bir yeri olan ruhların göçü (reenkarnasyon) ve yaşamsal döngü (daire) Ezidi dininin temelini oluşturur. Ruhların göç etmesiyle dünya, yaşamdan ölüme ve ölümden tekrar yaşama doğru döngüsel bir hareket sürdürür. Ezidi inancına göre evrende olup bitenler belli bir akış ve ritimle sürekli tekrarlanmaktadır. Geleceği garanti altına alan da bu devinimdir. Bu yüzden Ezidiler'de daire önemli bir semboldür. Daire, hem ruh göçünü hem de evrendeki uyumu ifade etmektedir (Guest 2007: 64).

Ezidiler'in ibadetlerinden biri olan namazı Ezidiler, günde üç kez mahrem olarak kılarlar. Yüzlerini sabahleyin doğuya, güneş batarken batıya ve geceleyin tekrar doğuya çevirerek dua ederler (Guest, 2007: 77). Orucu ise genel oruç ve özel oruç olmak üzere iki şekilde tutarlar. Genel orucu tüm Ezidiler üçer gün tutarken, özel orucu sadece ruhban kesim, seksen gün boyunca tutmaktadır. Ezidiler, 15-20 Eylül tarihleri arasında Laleş Tapınağı'na giderek hacı olurlar. Ezidiler hac sırasında din büyüklerinin mezarlarının başında mum yakıp, dua eder ve şefaahat dilerler. Burada birçok ritüel gerçekleştirilir. Hacda gerçekleşen özel otumlarda Ezidi toplumunun sorunları tartışılır, küskünler barıştırılır. Melek Tavus'un heykeli, saklandığı yerden çıkarılır ve hacılara gösterilir (Çakar, 2007: 147).

Ezidi toplumunun önemli ritüellerinden biri de vaftizdir. Sünnet, saç kesme ve ölü gömme töreni de Ezidiler'in gelenekleri arasında yer alır. Ezidiler'e özgü bir başka ilişki yaniyetmelik döneminde gerçekleşir. Bu dönemde her mürit doğuştan bağlı olduğunun dışında

bir şeyh ailesinden ahiret kardeşini seçer. Ezidiler'de toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde önemli rol oynayan kirvelik, Ezidiler'in, Ezidi olmayan komşularıyla ilişkilerini düzenleyerek, yabancı bir çevrede korunmalarını sağlamaktadır. Ezidiler'de yasak kelimeler ile haram yiyeceklerin bulunması onların inançlarının bir parçasıdır (Bulut 2003: 155).

Ezidiler'de dini bayramlarla folklorik bayramlar kutlanır. Ezidi dini yılında; Yeni Yıl, Yaz Bayramı, Cemaat Bayramı, dördüncü bayram olarak aralık ayının ilk cuma günü kutlanır. Son olarak ocak ayında Kış Bayramı kutlanır (Guest 2007: 78). Folklorik bayram olarak; Hızır İlyas (Hidrellez) Bayramı, İsa Bayramı, Batızmi Bayramı ve Davar Nebi Bayramı kutlanır (Uslu, 2010: 17).

Ezidi toplumunun en belirgin özelliği olan ve kast sistemini andıran hiyerarşik örgütlenmesinden (Baba Şeyh, Pir, Kavval, Fakir, Köçek ve Müridler) söz edilmiştir. Ezidi toplumu oldukça karmaşık ve hiyerarşik bir tarzda örgütlenmiştir. Ruhban sınıfı ile müritler toplumun iki ana tabakasını oluşturmaktadır. Bu kastlar daha çok evlenme grupları olarak anlaşılabilir ama kendi içlerinde sıkı bir hiyerarşik düzen mevcuttur (Öztemir, 1988: 5).

II. Ezidi Dini İnancı Kökeni

Çalışmaya konu olan Ezidi inancının, Mezopotamya'da doğduğu ve bu topraklar üzerinde kök saldıği kadim dinlerin bir uzantısı olduğu görüşü, birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir. Antik mitolojideki Şamaş ve Sin kültüne karşılık gelen, Ezidiler'in Şeyh Şems dedikleri güneşe ve aya gösterdikleri saygıda Sümer ve Babil güneş tapınma kültürünün kalıntılarına rastlanmaktadır. Ezidi dini; kurallar, yasaklar, anlatılar, ritüeller ve mitlerden oluşmuştur; aynı zamanda, ahlak ve doğruluğun evrensel ilkelerini bir araya getirmektedir. Onların kendilerini yarı tanrısal olarak görmeleri, doğadaki dört unsurdan biri olan kutsal ateşe sahip olmaları ve doğruca Adem'den geldiklerine inanmaları onları, diğer dinlerden farklı kılan bir başka özelliktir. Ayrıca diğer dinlerin dışladığı kötülük meleği olarak anılan meleklerin başı "Melek Tavus" (**Resim 1**), Ezidiler'de kutsal bir varlık olarak görülmüş ve ona saygı duyulmuştur (Uslu, 2010: 1).

Ezidiler'e göre, Tanrı evreni yaratmış, fakat onun düzenini ve devamlılığını Melek Tavus'a bırakmıştır. Onlar Melek Tavus'un seçilmiş halkı olduğuna inanırlar, bu yüzden Ezidiliğe sonradan katılma söz konusu olamaz. Yaratılış mitoslarında kendilerinin doğrudan Adem'den geldiğine inanırlar. Melek Tavus'un heykelini, Ezidiler arasında dolaştırma geleneği olan sancak kültü, onları bir arada tutan önemli bir dini uygulamadır (Uslu, 2010: 1)

Ezidi sözcüğünün, Grek Baş Tanrısı Zeus'un veya Ön Asya'daki bereket tanrısı Dumuzi'nin (Temmuz) bozulmuş söylenişinden, Asur ve Keldani tanrılarında, Muaviye oğlu Yezid'in isminden, Hindistan'daki Mori kavminin tanrısı Tavus'tan, İran'daki Yezd şehriden, Mecusi-Zerdüşti inancındaki Tanrı Yezdan ve iyilik tanrısı Ahura Mazda'dan geldiğini ileri süren görüşler de bulunmaktadır (Bulut, 2002: 25).

"Ezidi" kelimesinin anlamına bakıldığında; Kürtçe "Allah yolunda gidenler" anlamına geldiği görülmektedir.

Ezi: Tanrı, Allah

Ezidi: Allah yolunda gidenler

Eziditi: Ezidiler'in inancı anlamına gelmektedir (Uslu, 2010:6).

Ezidi dinini araştıran din bilimciler bu dinin kökeni hakkında henüz bir düşünce birliğine varmasalar da İran'daki Zerdüşti dini, Maniheizm, Hıristiyanlık, Tasavvuf gibi hem şimdiki hem de geçmişte kalmış din ve inanışlara ait birçok öğeyi barındıran senkretik (bağdaştırmacılık) bir din söz konusudur. Yani komşu topluluklara ait bazı inanış ve adetler Ezidiliğin özü bozulmadan devralınarak (Yalkut, 2002: 331.) günümüze gelmiştir.

İnsan ilişkilerinde yeni bir dinin doğuşu olağanüstü bir olaydır. Geçici kralların idarelerini tamamen kabul ettirmek için, aradıkları boş mitlerden farklı olarak, dinlerin yüzyıllarca, binyıllarca süren ömürleri vardır. Bu dinlerden biri olan Ezidi dini kurallar, yasaklar, buyruklar, ritüeller, anlatılar ve mitlerden oluşmuştur. Bunların bir kısmı iki kutsal kitaptan biri olan "Mushaf-a Reş"te toplanmıştır. Ezidi dini büyük ölçüde sözlü olarak aktarılan bilgilere dayanmaktadır, yazılı kaynakların uygulamada pek bir rolü yoktur (Yalkut, 2002: 32.)

Ezidiler, diğer dinlere ait kutsal kitapların hiçbirini reddetmezler ancak "Yeni Ahit" ve "Kur'an-ı Kerim"i de saygıya değer görmelerine rağmen, en fazla "Eski Ahit"e güvenirlere. Aynı zamanda hem İsa'nın ikinci kez geleceğine hem de Mehdi'nin ortaya çıkacağına inanırlar (Layard, 2000: 208). Ezidiler'in kökenine ilişkin tarihi kayıtların yetersizliği, onların ayinlerinin ve görüşlerinin kaynağı konusunda bir sonuca varmamızı güçleştirmektedir.

III. Ezidi Dini Felsefesi ve Ezidiliğin Diğer Dinlerle Etkileşimi

Ezidiliğe genel olarak baktığımızda, gerçekten de aynı coğrafyada boy vermiş dinlerin bir sentezi şeklindedir. Daha önce de söz ettiğimiz gibi, Ezidilik sözlü aktarılan bir din olduğundan ve ancak 12. yüzyıldan sonra yazılı hale geldiğinden dolayı onun hakkında yorumda bulunmak oldukça güçtür. Ezidiler'in, semavi dinlere çok şey katan Sabiiler'in ortağı ve mirasçıları olduğunu ileri süren görüşe göre; 13. yüzyılda Moğollar'ın bölgeyi kasıp kavuran istilaları sırasında, Harran Sabiileri, Kuzey Irak'taki Sincar dağlarına sığınıp Ezidiler ile kaynaşarak onları etkilemişlerdir (Bulut, 2003: 148).

Kur'an-ı Kerim'de de geçen (Bakara:62, Maide:69, Hac:17) Sabii inancında yer alan gök cisimlerinin, ışık varlıklarının kutsal sayılması, vaftiz, ölüm ve doğum ritüeli, yemek ayinleri, her ne kadar net olarak ayrılmasa da toplumsal kastın bulunması, ruhban sınıfına girmek için çeşitli aşamalardan geçilmesi gibi özellikler Ezidilik inancıyla benzerlik göstermektedir (Uslu, 2010: 79).

Layard'a göre, Sabenizm, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın bir karışımı olan dinin üzerinde, aynı zamanda Gnostikliğin ve Maniheizm'in de etkisi olmuştur (Layard, 2000: 213.) Sabenizm'in etkisi şu şekilde görülmektedir; Ezidiler, güneşe ve ışık kaynaklarına saygı göstermektedirler özel günlerde kurban edilmek üzere öküzler adamaktadırlar. Güneşin ilk ışıklarının üzerine düştüğü cisimleri öperler. Ateşe de sembolik olarak çok büyük bir saygı gösterirler ve içine kesinlikle tükürmezler. Ellerini alevlerin arasında geçirir, sonra ellerini öperler ve sağ kaşlarının üzerine bazen de tüm yüzlerine sürerler. Sebalılar gibi mavi rengi sevmezler (Layard, 2000: 209.) Kibleleri ya da ibadet yaparken döndükleri yer, gökyüzünde güneşin doğduğu yerdir. Ölülerinin yüzlerini de o yöne çevirirler. Beyaz ketene düşkünlükleri, temizlik alışkanlıkları ve sık sık yıkanmaları konusunda da Sebalılar'a benzemektedirler. (Layard, 2000: 210.)

J. Hammer Ezidiliği, MS 3. yüzyılın ortalarında İran'da Mani adlı bir kişinin Hindistan'a gidip geldikten sonra; Hıristiyanlık, Zerdüşti dini ve Budizm'i karıştırarak yeni bir

din ortaya attığı ve asıl ilkelerinin Zerdüşt dinine yakın olduğunu açıklamaktadır. Hammer'e göre, İran, Hint ve Asur inançlarının bir sentezi olan ve 500-600 yıl yazılı ilke ve kurallardan yoksun olarak benimsenen Ezidilik, Müslümanlığın Ortadoğu'da yayıldığı yıllarda, tümü yazılı ilke ve kurallarla Şeyh Adi tarafından düzenlenmiştir. Bazı görüşler Gerek Zerdüşt'ün "Zenda Avesta" adlı yapıtı gerek Ezidiler'in kutsal kitabı "Mushaf-a Reş"teki açıklamalar arasında birbirinden pek uzak olmayan ilke ve kurallardan dolayı, dünyanın birçok yerinde Ezidiliğin Zerdüşt dininin devamı olduğunu düşündürmüştür (Öztemir, 1988: 3) fakat aslında hangisinin daha eski olduğu ve diğerini etkilediği konusu çok netlik kazanmamıştır. Çünkü Ezidilik de Zerdüştlük kadar eski bir dindir; fakat sözlü bir geleneğe sahip oldukları için hangisinin daha eski olduğu ve bundan dolayı birinin diğerini ne derece etkilediği ne yazık ki henüz çözülmüş değil. Bu yüzden ya biri diğerinin devamı olduğunu ya da her ikisinin ortak bir kökenden gelip zamanla yaşadıkları coğrafya ve toplulukların özelliklerine, şartlarına uyum sağlayarak değiştiğini söyleyebiliriz.

MÖ 5. yüzyılda yaşamış Yunanlı tarihçi Herodot da "Herodot Tarihi" adlı kitabında, Perslerin dinleri hakkında bilgi vermiştir. Herodot'a göre; Persler, Tanrı heykeli, sunak gibi şeyler bilmezler. Dinleri, Zeus'a -Zeus dedikleri tanrısız gök kubbedir- kurban vermeyi gerektirir. Kurbanları dağ başlarında keserler. Güneşe, aya, ateşe, suya ve rüzgara da kurban adarlar (Herodotos, 2004: 61.)

Herodot'un söz ettiği bu dinlerin öncülü olan ve güneş, adalet ve savaş tanrısı olan Mitra'yı savunan Mithraizmin de Ezidilikle sıkı bağlarının olduğunu söyleyebiliriz. Mitraizm, tanrısız bilginin yedi derecede düzenlendiğini kabul ediyordu. Üyelerin bir dereceden diğerine geçmeleri, her dereceye özgü ritüel, cesaret ve dayanıklılık sınavları ile gerçekleşmekteydi. Yedi bilgi derecesi, yedi gezegene karşılık geliyor, dereceleri tırmanmak ruhun gezegen katmanlarını aşarak cennete doğru yükselmesini simgeliyordu (Herodotos, 2004: 61). Ezidi inancında da yedi meleğin olması, ruhun gelişmesi için, ruhun çeşitli aşamalardan geçmesi gerektiği düşüncesi ile örtüşmektedir. Mithra ve Mani dinlerinin gizemli gelenek ve öğretilerden oluşması ve bu gizli bilgiler sözlü olduğundan, hafızalardan silinmemesi için halkın önünde yapılan bir takım sembolik ritüellerden oluşması ve reenkarnasyon inancı (Taraporewala, 1980: 186). Ezidilik ile bağdaşmaktadır. Yapılan ayinler, ruhun Tanrı'ya doğru ilerleyişini sembolik olarak göstermektedir. Bu kutlamalar, ait olduğu dinin tarihe karışmasından çok sonra bile yaşamakta direnmiş ve hatta eskisinin yerini alan daha yeni bir inanca kendilerini bağlamışlardır (Taraporewala, 1980: 186).

İran'ın unutulmuş dinlerinden biri olan Mitraizm'de çeşitli inançlara kendini bağlayan ve onu benimseyen halkın gereksinimlerine uyarlayan antik ve gizemli bir gelenek ile karşılaşmaktadır. Mitra, yüce varlık -Asura Varuna- ile yakından ilintili, antik bir Ari tanrısıydı. Varuna her şeyi kucaklayan gökleri simgelerdi ve Mitra, göksel ışıktı, fakat güneş değil; güneş onun maddi aracıdır. Zerdüşt ritüelinde Mitra'ya yapılan ayin hep Hurşid'e (maddesel olarak güneş) seslenen ayinden sonra okunur. Mitra hep uyanık ve tetiktedir. Bin kulağı ve on bin gözü vardır. Bunlarla bütün yaratıkları izler, tümünü duyar ve tümünü görür. Hiç kimse onu aldatamaz. O, tüm sözleşmeleri ve verilen sözleri garanti eder, tüm sözleşmesini bozanları ve sözünü tutmayanları cezalandırır. O, tapanlarına sağlık, bolluk ve yetenekli çocuklar bağışlamıştır (Taraporewala, 1980: 186). Işığın tanrısı olarak karanlık ve günahın düşmanıdır; gökyüzünün ordularını, cehennemin sürülerine karşı götürür. Bir anlamda Mitra, baş melek Mikail'in prototipidir (Taraporewala, 1980: 187) bu yönüyle Ezidilik'teki Melek

Tavus ile de benzerlik göstermektedir. Mitra'nın güneşin ışığını temsil etmesi, Babil inancındaki Şamaş'la da -ki Şamaş, güneş tanrısıydı- yakından ilintilidir (Taraporewala, 1980: 191).

Ezidi inancındaki güneş tanrısının Şems (güneş) ile adlandırılması ve Ezidiler'in yüzlerini güneşe çevirip ibadet etmeleri (**Resim 2**), güneş ışınlarının değdiği yerleri kutsal saymaları, bu dinler arasında bir etkileşimin olduğunu ve Ezidiler'in Mitra kültürünün bir devamı olduğunu veya bu dinden oldukça etkilendiğini göstermektedir. Ayrıca Laleş Tapınağı'ndaki ruhaniler "Ay namazını" da kılmaktadırlar. Bu durum Babil'deki Şamaş ve Sin kültü etkilerinin Ezidiler üzerindeki yansımaları göstermektedir. Babil ve Mısır ile yakın ilişkisi olan Hititler de öteki Ari tanrıları ile birlikte Mitra'ya da tapınmışlardır (Taraporewala, 1980: 188). MÖ 15. yüzyılda bir Hitit-Mittani antlaşmasını gösteren yazıtta "Mitra" isminin geçmesi buna kanıttır. Mitracılar genellikle tapınaklarını suların kenarına veya üzerine inşa etmişlerdir. Su olmadığı zamanlarda kuyular açarlardı ve yeni doğan çocukları bu kutsal su ile vaftiz ederlerdi. Ezidilerin de Laleş Tapınağı'nı Laleş Vadisi'nde akan ve kutsal saydıkları suyun üzerine inşa ettikleri ve yeni doğan çocuklarını bu su ile vaftiz ettikleri görülmektedir.

Ezidilik, Eski Mısır'da, MÖ 1379-1362 yılları arasında hüküm süren Akhenaton'un tek tanrı inancı ile de benzerlik gösterir. Eski Mısır'da Akhenaton, tahta çıkar çıkmaz çok tanrılı dini yasaklayıp tek tanrı inancını savunmuş ve güneş olarak görüntülenen tek tanrıya "Aton" adını vermiştir. Akhenaton'un eşi Nefertiti'nin bir Mittani prensesi olması ve Akhenaton'u, dolayısıyla Mısır'ı, getirdiği inançla etkilemiştir. Mısır'da Güneş kültürünün kutsallığı, resim ve rölyeflerle de sembolik olarak gösterilmiştir (**Resim 3**). Rölyefte, ellerinde tuttukları kadehleri güneşe doğru yükselten Akhenaton ve eşi Nefertiti gösterilmektedir. Yönetici kral ve eşi tek tanrı olan güneşe saygı işareti olarak yemin ederek kadeh kaldırır şekilde betimlenmiştir. Tanrı Aton ise onları kutsamaktadır. Güneşin kutsallığının daha önceki dinlerin devamı olarak düşünülen Ezidilik'te de benimsenmiş olması bu iki din arasındaki benzerliklerden biridir (Taraporewala, 1980: 187).

Eski dönemlerden itibaren, İran halkı hem Babilliler hem de Mısırlılar ile yakın ilişkiler içindeydi. Böylece doğal olarak Ari dinine bu iki ulustan da etkiler gelmiştir. Bu ülkelerin ikisinin de -Babil ve Mısır- verimlilik ve refahları büyük ırmaklara, Fırat, Dicle ve Nil'e dayanıyordu. Bu ırmakların her baharın başlangıcındaki taşkınlıkları, doğal olarak sular ve verimlilik tanrısına tapınmaları ile yakından ilintili bahar festivaline neden olurdu. Böylece, Babil'de İştâr tapınımının ve Mısır'da İsis kültlerinin oluştuğunu görürüz (Taraporewala, 1980: 187). Ayrıca, Yunanistan'da Dionysos ve Demeter kültleri bahar şenlikleriyle ilgili hatta bu tapınımın temelleri Girit'in Erken Tunç çağına kadar geri gitmektedir. Yunanistan'da Dionysos-Demeter tapınması, her yıl büyük sevinçle kutlanmış, zevk ve sefa alemleriyle eşlik edilerek, bahar şenlikleriyle birleşmiştir (Uslu, 2010: 83). Hindistan'da da klasik Sanskrit eserlerde betimlenmiş bahar festivali, aşk festivali (Madanotsava) vardır. O, aşk tanrısına ve verimlilik tanrısı (Madana) ve eşi bereketlilik ruhuna (Rati) tapınmayla yakından ilintilidir. Sonraki zamanlarda bu tapınma kendini tanrısal sığırtmaç, Krişna ve onun süt sağıcılarıyla, özellikle kızı Radha tapınması şeklinde birleştirmiştir. Bu uygulama günümüze kadar gelmiş ve her yıl baharın ilk dolunay gününde, Holi festivali olarak tüm Hindistan'da kutlanmaktadır. Bir diğer festival de Ezidiler'in hac ziyareti sırasında Laleş Tapınağı'nda Layard'ın da tanık olduğu bir çeşit ritüel havasında geçen festivaldir. Bunun için özellikle müziği kullanarak, diğer antik inançlar gibi, insan ruhunun en derinliklerine inilerek ritüelin devamlı ve daha etkili olmasını

sağlamışlardır. Müziğin insan psikolojisi üzerindeki etkisi hemen hemen bütün dinlerde görülen bir uygulamadır. Babil'de de dini ritüellerde “naru” denilen şarkıcılar, kötü ruhları kovarlardı, “kalu”lar ise tanrıları müzikle yatıştırırlardı. Bu durum müziğin etkili gücünü göstermektedir. İslam dininde de müzik, özellikle tasavvufta etkili bir araçtır.

Kürtçe “lal” (sessiz) ve “leş” (beden) kelimelerinden oluşan ve “sessiz beden” anlamı taşıyan “laleş” sözcüğü bu yönüyle Tasavvuf ile yakından ilişkili bulunmaktadır. Mevlana'nın kendine suskun demesi, hocasının Tebrizli Şems olması (Şems'in Ezidi olduğunu ileri süren görüşler bulunmaktadır) ve Şeyh Adi'nin Tasavvuf'un ilkelerine göre hareket etmesi Sufisizm'in Ezidilik'ten etkilendiğini düşündürmektedir.

IV. Ezidiler'in Kutsal Tapınağı Laleş

Laleş Tapınağı'nın hem kutsal bir alan hem de bir şifa merkezi olarak işlev gördüğü bilinmektedir. (**Resim 4**). Tapınağın bu işlevi antik izlerle de algılanabilir. Tapınakların hem kutsallık hem de sağlık işlevinin olması antik dönemde de görülen bir uygulamadır. Bu yönüyle Antik Yunan'daki Asklepion kültü ile benzerlik göstermesi ilgi çekicidir. Bir diğer antik uygulama da Laleş Tapınağı'na girerken eşige basılmaması ilkesidir. Eşik birçok kültürde olduğu gibi Ezidilik'te de kutsal bir unsurdur. Laleş Tapınağı'na gelen her Ezidi, dikkatli bir şekilde, eşiklere basmadan ve orayı öperek geçmek zorundadır, bu şekilde davranarak tapınağa saygısını ifade etmektedir (Omerxali, 2007: 116). Hatta bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Kutsal alanlara girerken, evlerin eşiklerinden geçerken eşige basılmamasına özellikle dikkat edilmektedir (Uslu, 2010: 84) .

Laleş Tapınağı'nın bir diğer özelliği de duvarlarındaki rölyeflerdir. Bu rölyeflerden en dikkat çekici olanı yılan figürüdür (**Resim 5**). Ayrıntılı bir şekilde çizilmiştir ve hemen tapınağın girişine işlenmiştir. Aslında yılan, birçok antik dönem inançlarında da sıkça işlenen bir motif-yenilenmenin, sağlığın, yeniden doğuşun ve ölümsüzlüğün simgesi- olarak karşımıza çıkmaktadır; günümüzde halen sağlık sembolü olarak yılan motifi işlenmektedir. Antik Yunan'da Asklepion kültü de yılan ile sembolize edilmiştir. Daha erken dönemde ise Sümerler'de yılanın ölümsüzlüğü Gılgamış Destanı'nda da işlenmiştir; Gılgamış'ın aradığı ölümsüzlük otunu bir yılan yemiştir (Uslu, 2010: 85).

Laleş Tapınağı'nda Şeyh Adi'nin türbesinin hemen başında bulunan dikili taş Ezidiler için kutsallık taşımaktadır. Neolitik Dönem'de, Anadolu'da Göbeklitepe'de üzerine çeşitli figürler işlenmiş dikili taşların varlığı bilinmektedir. Dikili taşların eski uygarlıkların çoğunda kutsallık taşıdığını görmekteyiz. Yerden göğe doğru uzanan bu dikili taşlar, tanrı ile olan ilişkiyi temsil etmektedir. İnsan Tanrı'dan doğmuştur ve yine ona dönecek, yani ruhu göğe çıkacaktır. Ruhla arasında sıkı bir bağlantı bulunduğu varsayıldığından, taş batıl inançlar üzerine kurulmuş mitolojilerde seçkin bir yere sahip ve kendisine büyük çapta saygınlık duyulan bir madde olmuştur (Ersoy, 2000: 160).

Sonuç olarak, Melek Tavus'un seçilmiş halkı olduğuna inanan Ezidilerin inancına baktığımızda; dinin kökeni hakkında net bir görüş birliği olmamasına rağmen onların daha çok İran'ın dini inancı Zerdüştlikle yakın ilişkisi olduğunu; fakat Ezidiliğin İran'ın MÖ 15. yüzyıllarda Zerdüşt öncesi dini olan Mitraizm'le de bağının olması aslında bu iki dinin de (Ezidilik-Zerdüştlük) Mitraizm'in bir devamı olduğunu ve zamanla birtakım etkileşimlerle - Mezopotamya ve Doğu'daki diğer dinlerle kaynaşarak- bazı değişikliklere uğrayarak günümüze geldiğini söyleyebiliriz.

RESİMLER

Resim 1: Melek Tavus.

Resim 2: Güneş Namazı.

Resim 3: Akhenaton ve Nefertiti.

Resim 4: Laleş Tapınağı
Motifi

Resim 5: Yılan

KAYNAKLAR

- Bulut, F., (2002), Ortadoğu'nun Solan Renkleri, Berfin Yayınları, İstanbul.
- Çakar, M. S., (2007), Yezidilik, Tarih ve Metinler, Kürtçe ve Arapça Nüshalar, Ankara.
- Ersoy, N., (2000), Semboller ve Yorumları, Yorum Sanat ve Yayıncılık, İstanbul.
- Guest, J. S., (2007), Yezidilerin Tarihi Melek Tavus ve Mushaf-ı Reş'in İzinde, (Çev. İ. Bingöl), İstanbul.
- Herodotos, (2004), Herodot Tarihi, (Çev. M. Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Omerxali, H., (2007), Eziditiyati. (Çev. E. Opendin), Avesta Yayınları, İstanbul.
- Layard, A.H., (2000), Ninova ve Kalıntıları. (Çev. Z. Avşar) Avesta Yayınları, İstanbul.
- Mazdaizm, (Çev. N. Damar), Avesta Yayınları, İstanbul.
- Öztemir, M., (1988), Yezidiler ve Süryaniler, Ekin Yayınları, İstanbul.
- Taraporewala, I. J. I., (2009), Zerdüşt'ün Gathaları üç Unutulmuş Din: Mitraizm, Maniheizm, (Çev. N. Damar), İstanbul.
- Turgut, A., Çağrıçı, M., Dönmez, İ. K., Gümüş, S., (2009), Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, TDV Yayınları, Ankara.
- Uslu, L., (2010), Yezidiler Üzerine Sosyo-Arkeolojik İnceleme. "Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilimdalı Klasik Arkeoloji Bilimdalı Yüksek Lisans Tezi", Diyarbakır.
- Yalkut, S. B., (2002), Tavus'un Halkı: Yezidiler, Metis Yayınları, İstanbul.